

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-431-3-28>

**PRECEDENT PHENOMENA IN THE TRANSLATION
OF POLISH TEXTS**

**ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ
У ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКИХ ТЕКСТІВ**

Podlevska N. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Slavic Philology
Khmelnyskyi National University
Khmelnysky, Ukraine*

Подлевська Н. В.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри слов'янської
філології
Хмельницький національний
університет
м. Хмельницький, Україна*

Serkova J. I.

*Senior Lecture at the Department
of Slavic Philology
Khmelnyskyi National University
Khmelnysky, Ukraine*

Серкова Ю. І.

*старший викладач кафедри
слов'янської філології
Хмельницький національний
університет
м. Хмельницький, Україна*

Як слідує із концепції мовної картини світу, її носії мають спільне ядро знань та уявлень. У це коло входять певні феномени, які добре відомі кожній людині і не потребують пояснення. Такі одиниці активно використовують, варіюють, модифікують, у всіх видах текстів, у живій мові. Науковці на позначення згаданих одиниць використовують різні терміни: «прецедентний текст», «прецедентний феномен», «текстова ремінісценція» тощо [1, с. 10].

Серед прецедентних феноменів варто виділяти прецедентні імена, прецедентні вислови. У свою чергу серед прецедентних імен найчастіше виділяють антропоніми, хремотоніми (назви продуктів матеріального і духовного життя людини, наприклад, назви книжок, фільмів, пісень, музичних груп) і хрононіми (назви подій, явищ). Досить промовисто відчуються прецедентні імена у складі афоризмів. Хоча це не єдина сфера застосування прецедентних імен. У польському мовознавстві замість терміна «прецедентні імена» використовують терміни «алюзії». Джерела алюзій у польській мові – міфологія народів світу, польський фольклор, твори світової літератури. Скажімо, прецедентні імена, пов'язані з міфологією, зі світовою літературою, представлені у висловах: *Otello naszymi czasów*; *Prometeusz naszymi czasów*.

Прецедентний вислів, на відміну від прецедентного імені, є одиницею, що складається з декількох слів, сума значень яких не дорівнює значенню цілої одиниці. Прецедентний вислів має властивість неодноразово відтворюватися у мовленні. Це цитати із літературних творів, пісень, легенд, рекламних текстів тощо; це широко відомі метафори, фразеологізми, прислів'я, приказки. Як і прецедентні імена, прецедентні вислови досить легко впізнають носії мови, завдяки використанню прецедентних феноменів у тексті нашаровуються додаткові змісти, асоціації.

За критерієм зв'язності / автономності щодо джерела походження прецедентні вислови розподіляють на зв'язані й автономні. Зразками зв'язаних прецедентних висловів є цитати з відомих творів національної та світової літератури. *Tak jak Kaczmarek śpiewał, «mury w nas», czasem nasze własne ograniczenia są największymi przeszkodami. / Як співав Качмарський, «стіни всередині нас», іноді наші власні обмеження є найбільшою перешкодою. «Człowiek ma jeden rzeczywisty obowiązek – to jest obowiązek własnego szczęścia». / «Людина має один справжній обов'язок – це обов'язок її власного щастя»* (цитата із «Селян» Владислава Реймонта, стала афоризмом, що виражає визнання цінності людського життя і щастя).

Автономні прецедентні вислови функціонують як незалежні від текстів одиниці, що вже набули статусу усталеного вислову (прислів'я, афоризми) або відразу були створені як прецедентний текст, який складався з одного цього вислову. Серед прикладів польських авторських прецедентних висловів – афоризми Ежи Леца: *Przetrwać, przetrwać życie, potem damy już sobie radę!; Bogu, co boskie, cesarzowi, co cesarskie. A co ludzkie?; Z czego powstałeś zależy od genetyki, w co się obrócisz, od polityki; Kat występuje zazwyczaj w masce – sprawiedliwości.*

За ступенем поширення серед носіїв певної мовної картини світу прецедентні феномени можуть бути універсально-прецедентними, національно-прецедентними та соціумно-прецедентними. Універсально-прецедентні феномени зрозумілі для будь-якої сучасної людини, вони входять до універсального когнітивного простору людства, їх адекватно сприймають представники різних культур та країн. Національно-прецедентні феномени належать до когнітивної бази тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти, зрозумілі для її середнього представника. Соціумно-прецедентні феномени відомі більшості представників певного соціуму, входять до колективного когнітивного простору. Саме такі феномени будуть найменш відомими та зрозумілими носіям тієї чи іншої мови, вимагатимуть глибшого перекладацького дослідження для їх відтворення у тексті перекладу [2, с. 6].

За кожним прецедентним феноменом – своя унікальна система фонових знань, асоціацій інтелектуального, естетичного, емоційного

рівня. Автор тексту наповнює його прецедентними феноменами, пропонує читачеві своєрідну «мовну гру». Адже читач має «упізнати» прецедентний феномен, розкодувати фонові знання, асоціації, які стоять за ним, і це сприятиме поглибленню сприйняття тексту. А тому завдання перекладача – зробити текст таким, щоби читач міг упізнання, розкодування здійснити. Очевидно, що перекладач має володіти фоновими знаннями носіїв двох мов, розуміти культурно-історичний контекст оригінального твору і відтворювати цей контекст у перекладі. Перш за все перекладач має встановити, який смисл автор заклав у прецедентний феномен і наскільки схоже або наскільки відмінно зможе сприйняти згаданий феномен реципієнт перекладу. Якщо прецедентний феномен належить до таких, що можуть бути незрозумілими для реципієнтів перекладу, перекладач має компенсувати це за допомогою коментаря (внутрішньотекстового або позатекстового) до перекладеної шляхом транскрипції чи транслітерації, калькування прецедентної назви, або ж застосувати описовий переклад, контекстуальні заміни. Це дозволить спрямувати процес інтерпретації тексту перекладеного у тому напрямі, який типовий для інтерпретації тексту оригінального.

Так, у наведеному фрагменті перекладу здійснено додавання до кальки *Рексик* внутрішньотекстового коментаря: *Podobnie jak **Reksio**, staram się być wierny przyjaciel i odkrywać świat wokół siebie z ciekawością i entuzjazmem. / Як і улюблений герой мультиків Рексик, я намагаюся бути вірним другом і відкривати світ довкола себе з цікавістю та ентузіазмом. У наступному фрагментів до транслітерації *Ванда* додано позатекстовий коментар: *Czasem czuję się jak **Wanda**, gotowa stawić czoła wszelkim wyzwaniom, broniąc swojej ziemi tak, jak to robiła nasza królowa legendarnej opowieści. / Іноді я відчуваю себе **Вандою**¹ і готова протистояти будь-якому виклику, захищаючи свою землю, як робила це наша королева в легендарній історії.**

¹ За легендою, принцеса Ванда після смерті князя Крака, засновника Кракова, стала княжною поляків. Коли німецький принц вирішив завоювати Польщу і одружитися з Вандою, вона втопилася у Віслі, щоби принц не намагався завоювати її країну.

У певних випадках можлива заміна прецедентного феномена у тексті перекладу таким, що виявиться зрозумілим для реципієнтів перекладу. Скажімо, у багатьох культурах для позначення лінохів, скнар, нероб, правдолюбців, диктаторів тощо існують прецедентні імена. І це не обов'язково імена тих самих особистостей. Тому у тексті перекладу є сенс замінити прецедентне ім'я, представлене в оригіналі, на аналог, який легко упізнається реципієнтами перекладу. Скажімо, заміну на аналог здійснюють у випадку, коли прецедентний феномен являє собою фразеологізм, мотиваційна основа якого відмінна від

мотиваційної основи фразеологізму мови перекладу, але значення обох одиниць досить схоже: *Co do mnie byłem uradowany z całej duszy i gdyby tylko uchodziło, jakżebym chętnie był pokazał Hani na palcach: zug, zug, zug!* [Sienkiewicz]. / *Щодо мене, то я зрадів від усього серця і якби тільки можна було, з задоволенням показав би Гані носа.* В інших випадках можлива заміна прецедентного феномена лексемою чи сполученням лексем неprecedентного характеру – за умови досягнення ідентичного або схожого значення [див. 4, с. 135–138]. До прикладу: *...oboje gramy z sobą w ślepą babkę, zamiast rozmawiać szczerze i z ufnością, jak za dawnych czasów* [Sienkiewicz]. / *... обидва ми грались в хованки, замість того, щоби розмовляти щиро і відверто, як у давні часи.*

Водночас Приходько В.Б. звертає увагу на особливості перекладу етноспецифічних прецедентних феноменів, підкреслюючи, що переклад має зберігати національну ідентичність феномена, «дух» оригіналу. Для перекладу подібних власних імен, топонімів доцільно застосовувати транскрипцію чи транслітерацію (що збереже їх автентичне звучання), при необхідності доповнювати їх примітками та поясненнями. Можливі також описовий переклад, калькування, віднаходження функціонального аналога [3, с. 264].

Отже, прецедентні феномени – особливий стилістичний ресурс сучасних текстів. За їх допомогою автор оригінального тексту має можливість суттєво розширити асоціативний шар сприйняття смислів. І перекладач має з особливою увагою ставитися до перекладу прецедентних феноменів, зважаючи на їх різновиди, на умови рецепції перекладених текстів.

Література:

1. Горпінюк В. Прецедентні феномени в сучасному афористичному корпусі: рукопис. Кривий Ріг, 2019. 100 с.
2. Колоїз Ж. Проект українського «Словника прецедентних феноменів». *Структура і семантика мовних одиниць. Філологічні студії*. Вип.16. 2017. С. 139–160.
3. Приходько В. Інтертекстуальність як проблема перекладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2017. № (13). С. 262–266.
4. Тащенко Г. В. Переклад прецедентних імен: когнітивний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2016. № 21. Т. 1. С. 135–139.